

مروری بر عملکرد طرح رابطین هسته‌های مشاوره در مدارس

الهام وثوقی نیا^۱

۱. کارشناس ارشد علوم تربیتی، گرایش آموزش و پرورش، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ارومیه، ارومیه. ایران. (نویسنده مسئول)

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره پنجم، شماره بیستم، زمستان ۱۴۰۲، صفحات ۱۷۰-۱۶۴

چکیده

کودکان امروزی در سنین هیجان‌انگیز و متنوعی زندگی می‌کنند و در دوران کودکی خود به حمایت، راهنمایی و فرصت نیاز دارند. در این دوره رشدی، کودکان با چالش‌های رایج مختلفی مواجه می‌شوند که در پیشرفت تحصیلی، اخلاقی و تحصیلی آن‌ها مؤثر است. با توجه به اینکه تسهیل و تسریع در ارائه خدمات مشاوره‌ای مطلوب در عصر ارتباطات مستلزم برنامه‌ریزی سیستماتیک و همکاری مسئولان مدرسه است، این برنامه برای توسعه خدمات مشاوره‌ای تدوین شده است. در این مقاله نقش رابطین مشاوره در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: مشاوره، رابطین هسته‌های مشاوره، مدارس.

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره پنجم، شماره بیستم، زمستان ۱۴۰۲

مقدمه

در سال‌های طولانی آموزش و پرورش، مشاوران و معلمان همگی تلاش کرده‌اند راه‌ها و روش‌های بهینه‌ای را بیابند که منجر به یادگیری مطلوب و مطلوب از زبان‌آموز شود. کارشناسان آموزش و پرورش، به‌ویژه برنامه ریزان برنامه درسی، همواره به دنبال راه‌حلی هستند که موفقیت دانش‌آموزان را چه به صورت نظری و چه به صورت تجربی تضمین و تضمین کند (کریملو، ۲۰۱۷). مشاوره و راهنمایی چیزی نیست که تنها محصول تفکر انسان در طول چند دهه اخیر باشد، چرا که با مراجعه به قرآن، احادیث و دیگر منابع اسلامی و نظر کارشناسان تعلیم و تربیت اسلامی، روش‌های هدایت به‌وفور بیان شده است. همان‌طور که خداوند قرآن را کتاب هدایت و راهنمایی برای انسان‌ها خوانده است، در سوره اعراف نیز به این موضوع اشاره شده است. راهنمایی و مشاوره برای اولین بار در آمریکای شمالی توسط فرانک پاستور در سال ۱۹۰۸ اجرا شد و در کشور ما در سال ۱۳۳۲، در نتیجه آن شکل گرفت. پس از فراز و نشیب‌های سال‌های ۳۷ و ۳۸، به‌عنوان یک ضرورت، در سال ۱۳۴۷، اداره کل آموزش راهنمایی تحصیلی تأسیس شد (انجمنشوا، ۲۰۲۰؛ مک براین، ۲۰۱۱).

تعاریف راهنمایی و مشاوره

بررسی نظام‌های آموزشی جهان نشان می‌دهد که آن‌ها به‌عنوان تسهیل‌کننده فرآیند آموزش در دوره‌های مختلف تحصیلی از خدمات راهنمایی و مشاوره بهره‌مند شده‌اند. تعاریف مختلفی برای راهنمایی بیان شده است که ضمن داشتن تنوع، از ویژگی‌های مشترک نیز بهره می‌برند. به خاطر اختصار و پرهیز از به تعویق انداختن، ما خود را تنها به یکی از این تعاریف محدود می‌کنیم: راهنمایی یک تلاش انسانی برای ایجاد حداکثر توافق ممکن بین افراد است (هاریس، ۲۰۰۱؛ اشمیت، ۱۹۹۰؛ حق‌راد، ۲۰۱۱).

نقش مشاوره در آموزش و پرورش

یکی از جدیدترین تعاریف مشاوره عبارتی است که در سال ۱۹۶۵ توسط کرامبولنز بیان شد. او می‌گوید: مشاوره شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌های اخلاقی است که در آن مشاور سعی می‌کند به مشتری برای انجام رفتارهایی کمک کند که در نهایت به حل مشکلات و مسائل او منجر خواهد شد (بریدجز، ۲۰۰۴). به‌طور کلی، طبیعت انسان به‌گونه‌ای است که در تمام مراحل زندگی از جمله تحصیل و کسب دانش، نیاز بیشتری به مشاوره و راهنمایی وجود دارد. این راهنمایی به افراد متخصص و آگاه سپرده می‌شود تا به هدف برسند. از سوی دیگر، از آنجاکه رابطه بین دانش‌آموز و معلم در مدرسه و کلاس رابطه نزدیکی است، بهتر است ما معلمان سعی کنیم از تکنیک‌ها و... استفاده کنیم (بروت، ۲۰۰۶). مهارت‌های مشاوره‌ای آگاهانه‌تر توسعه و معلمی که با فرآیند مشاوره آشنا باشد، همدلی بیشتری با دانش‌آموزان ایجاد می‌کند و حمایت عاطفی مناسبی با آن‌ها دارد (کوری، ۲۰۰۵).

ضرورت وجود مشاور یا نقش مشاور در مدرسه

آموزش و پرورش به‌عنوان یک نهاد عمومی و برجسته در جامعه، مسئولیت مهمی در تربیت و پرورش دانش‌آموزان به‌عنوان نسل جوان و آینده‌سازان کشور دارد و مدرسه مکانی است که در آن استعدادها و توانایی‌های دانش‌آموزان شناسایی و شکوفا می‌شود و

با استفاده از تجربیات معلمان و ارائه ارزش‌های مطلوب و افزایش مهارت‌های لازم در دانش‌آموزان، آنان را برای زندگی و رسیدن به کمال انسانی و رشد علمی آماده می‌کند (راک، ۲۰۲۱).

یکی از نقش‌های مهم یک مشاور، تأمین سلامت روان دانش‌آموزان است. دانش‌آموزانی که سلامت روانی دارند و اول‌ازهمه خود را انسان‌های ارزشمند و قابل‌احترام می‌دانند و به توانایی‌های خود اطمینان دارند، ثانیاً می‌توانند بدون نگرانی و ناراحتی با واقعیت‌های زندگی روبه‌رو شوند و همه هستی خود را آن‌گونه که هست بشناسند و بپذیرند، ثالثاً با آرامش ذهنی و احساس امنیت و با اشتیاق و امید زندگی کنند (زومی، ۲۰۱۹).

نقش مشاور در مدرسه

مشاور در حوزه آموزش و پرورش دو نقش دارد:

۱- کمک به هر یک از دانش‌آموزان به‌منظور سازگاری با محیط، حل مشکلات شخصی، ظهور و بروز استعدادها و رشد و تکامل آن‌ها؛ ۲- کمک به دانش‌آموز در انتخاب مناسب‌ترین راه از نظر رشته تحصیلی و انتخاب شغل مناسب و برنامه‌ریزی و آماده شدن برای زندگی. درواقع نقش مشاوران در مدارس را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد: مشاوران با مطالعه در زمینه رشد و تعالی فردی و اجتماعی دانش‌آموزان وظیفه مهمی دارند.

مشاوران اگر به دانش‌آموزان علاقه‌مند باشند و از مبانی روانشناسی و جامعه‌شناسی و اصول تربیتی آگاه باشند در کار خود موفق هستند و می‌توانند از این دانش و تجربه کاری خود در جای مشکلات دانش‌آموزان استفاده کنند.

همچنین دانش‌آموزان در طول تحصیل با مشکلات زیادی مواجه می‌شوند و مشاور می‌تواند کمک مؤثری به دانش‌آموزان در حل این مشکلات کند (کوری، ۲۰۰۵).

۱- ضعف پایه تحصیلی: در مورد چنین دانش‌آموزانی، مشاور باید از نقطه‌ای که دانش‌آموز ضعف دارد برای یادگیری در پایه برنامه‌ریزی کند یا ضعف پایه خود را با کمک خانواده‌اش جبران کند. تحت فشار قرار دادن و مجبور کردن دانش‌آموزان به کار روزانه و شبانه در سطح بالای آموزش بدون توجه به نمرات آن‌ها بی‌فایده است. آماده‌سازی دانش‌آموز و والدین او نیازمند جلسات مشاوره متوالی است.

۲- فقدان یا عدم وجود انگیزه تحصیلی: دانش‌آموزانی هستند که از نظر هوش طبیعی هستند و ظرفیت لازم برای یادگیری را دارند، اما انگیزه لازم برای تحصیل را ندارند. در اغلب موارد، این عدم انگیزه به مشکلات عاطفی و روانی دانش‌آموز و دیگر مشکلات او در خانواده و جامعه مربوط می‌شود. مشاور با ارائه اطلاعات در زمینه تحصیل، تحصیل و شغل به شکوفایی استعدادها و...

۳- احساس اعتمادبه‌نفس و اعتمادبه‌نفس و خودشناسی و ارتقای سلامت روانی دانش‌آموز به او کمک می‌کند تا با مشکلات روحی و روانی مواجه نشود و به او کمک کند تا به یک سازگاری عاطفی منطقی در جامعه برسد. این دوره در قالب یک ساعت به‌عنوان "مهارت‌های زندگی" در فرآیند هدایت تحصیلی و شغلی در اغلب مدارس اجرا شد. دوره مهارت‌های زندگی بسیاری از مشکلات دانش‌آموزان خاص را حل کرد و تا حد زیادی دانش‌آموزان را با انگیزه کرد (هرناندز، ۲۰۲۱).

طرح رابط هسته‌های مشاوره در مدارس ابتدایی و لزوم توجه به برنامه‌های پیشگیرانه در رشد صحیح و همه‌جانبه دانش‌آموزان دوره ابتدایی در دو بعد شناسایی استعداد و غربالگری دانش‌آموزان ضروری است و می‌تواند عامل مهمی در ایجاد جامعه‌ای سالم و پرنشاط همراه با کاهش مشکلات شدید روانی باشد. به همین منظور مراکز مشاوره در مناطق مختلف با شناسایی معلمان واجد شرایط و آموزش داوطلبان آنها، نسبت به ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره و ارجاع دانش‌آموزان نیازمند به خدمات ویژه اقدام می‌کنند. رابط هسته مشاوره به معنای معلم یا مربی است که با توجه به شرایط رشته و مدرک، علاقه‌مند به هم کاری با هسته مشاوره منطقه به منظور ارائه راهنمایی‌های آموزشی و روان‌شناختی - رفتاری پیشگیرانه و همچنین آشنایی با سیستم ارجاع است. روش اجرا - ابلاغ دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها به شهرها و مناطق و برنامه‌ریزی برای اجرای آنها؛ - شناسایی معلمان و مربیان علاقه‌مند و واجد شرایط در رشته‌های روانشناسی، مشاوره و علوم تربیتی؛ - برگزاری یک دوره آموزش ضمن خدمت به مدت ۱۲ ساعت با عنوان "اصول و تکنیک‌های مشاوره" برای رابطان هسته‌های مشاوره در دوره ابتدایی ضروری هست (سویک، ۲۰۱۸).

فرایند اجرایی برنامه و زمان‌بندی

مدیران مدارس از بین معاونان پرورشی و تربیت‌بدنی، مربیان پرورشی و آموزگاران داوطلب، یک نفر را که دارای ضوابط زیر می‌باشند، انتخاب و بر اساس شرایط و ضوابط سازمان در جلسات توجیهی و آموزشی به معاونت پرورشی و تربیت‌بدنی اداره خود معرفی می‌نمایند. معاون پرورشی و تربیت‌بدنی و یا مربی پرورشی مدارس در اولویت می‌باشند (جنینگز، ۲۰۰۰).

ضوابط انتخاب رابط هسته مشاوره

- ۱- فرد انتخاب‌شده باید به فعالیت‌های راهنمایی و مشاوره‌ای علاقه‌مند باشد.
- ۲- محبوب بودن در میان دانشجویان و همکاران
- ۳- حداقل مدرک کارشناسی در یکی از رشته‌های مرتبط مشاوره، روانشناسی و...
- ۴- داشتن قدرت بیان و مهارت‌های ارتباطی (جنینگز، ۲۰۰۰).

شرح وظایف رابط هسته مشاوره

- ۱- برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجویان و کمک به تسهیل ارتباط بین دانشجویان و سایر افراد.
- ۲- هم کاری با هسته مشاوره اداره کل در گسترش فعالیت‌های مشاوره‌ای راهنمایی و تربیتی در سطح مدارس.
- ۳- هم کاری در برگزاری جلسات راهنمایی گروهی برای دانش‌آموزان در خصوص مهارت‌های زندگی توسط مشاوران منطقه‌ای.
- ۴- هدایت دانش‌آموزان در زمینه‌های آموزشی، تربیتی و تحصیلی و روش‌های صحیح مطالعه و تشکیل کلاس‌های آموزشی.
- ۵- شناسایی دقیق دانش‌آموزان نیازمند به خدمات مشاوره‌ای و ارجاع به هسته مشاوره این اداره.
- ۶- تهیه بروشور در زمینه‌های سلامت روان، رشد عاطفی، اخلاقیات و... مرتبط با نیازهای دانش‌آموزان و توزیع مناسب بین دانش‌آموزان، همکاران و والدین.

- ۷- نصب تابلوی راهنمای مشاور و جعبه ارتباطی با رابط هسته مشاوره.
- ۸- پاسخ به سؤالات کتبی در صندوق مکاتبات تحت نظارت شورای آموزش و پرورش.
- ۹- مشارکت فعال در کارهای آموزشی دوره‌های ضمن خدمت و مطالعه کتاب‌های معرفی شده توسط هسته مشاوره.
- ۱۱- دعوت از مشاوران منطقه برای آموزش‌های لازم در مدرسه (جنینگر، ۲۰۰۰؛ مون، ۲۰۱۷).

نتیجه‌گیری

نقش هدایت در آموزش و پرورش مترادف با آموزش و پرورش است و جریان آن را تسهیل می‌کند. درواقع هدایت تحصیلی می‌تواند در جهت شناخت دانش آموز و محیط و استفاده بهینه از توانایی‌های هر دانش آموز متمرکز شود؛ بنابراین نیاز به هدایت به موقع همراه با آگاهی و بینش، به ویژه در دنیای کنونی و در کشورهای در حال توسعه مانند کشور ما، بیش از پیش احساس می‌شود. به طور کلی، افت تحصیلی در مدرسه، عدم علاقه به رشته تحصیلی، نیاز به بررسی نقاط ضعف و قوت و شناخت تنگناها از جمله مواردی است که اهمیت بررسی هدایت تحصیلی در مدرسه را دوچندان می‌کند؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که هدف اصلی نظام آموزشی هدایت دانش آموزان در مسیری است که نیازهای جامعه را از یک سو و نیازهای فردی دانش آموزان را از سوی دیگر تأمین کند. مسئولان وزارت آموزش و پرورش باید برنامه‌های آموزشی را با ویژگی‌های دانش هماهنگ کنند. دانش آموزان و نیازها و ضرورت‌های جامعه بخشی از فرآیند برنامه آموزشی را به هدایت تحصیلی اختصاص داده‌اند و بر این باورند که از طریق اجرای طرح هدایت تحصیلی می‌توان به هدایت تحصیلی مناسب دست یافت و هدف مطلوب نظام آموزشی فعلی را تحقق بخشید. در نهایت می‌توان نقش‌های از قبیل ۱. برنامه‌ریزی، ۲. تلاش برای حل مشکلات مدارس، ۳. مشاوره دادن به دانش آموزان در مورد شغل آینده‌شان و ۴. مشاوره با دانشجویان درباره مسائل شخصی.

فرآیند مشاوره و راهنمایی زمانی در مدارس موفق خواهد بود که به عنوان بخشی از کل برنامه آموزشی مدرسه ارائه شود و هر یک از پرسنل و کارکنان مدرسه اعم از مدیر و معاونان و معلمان وظایف خود را در هسته مشاوره به خوبی انجام دهند. مهم‌ترین وظایف کادر آموزشی در ارتباط با برنامه مشاوره و راهنمایی عبارت‌اند از: ۱- حمایت از برنامه‌های مشاوره، کمک به مشاوره به منظور آشنایی دانش آموزان و تسریع در کار مشاوره ۲- معرفی دانش آموزان دارای مشکل توسط معلم به مشاور برای کمک و حل مشکلات آنان. ۳. هماهنگی برنامه مشاوره با سایر برنامه‌های مدرسه و ۴. هم‌کاری با مشاوران به منظور شناسایی استعدادها و دانش آموزان برای مشاوران و رابطین مشاوره‌ای در مدارس ابتدایی تعریف نمود.

منابع

- Al-Fraihat, D., et al. (2020). "Evaluating E-learning systems success: An empirical study." Computers in human behavior, 102, 67-86.
- Almaiah, M. A., et al. (2020). "Exploring the critical challenges and factors influencing the E-learning system usage during COVID-19 pandemic." Education and information technologies, 25(6), 5261-5280.
- Aparicio, M., et al. (2016). "An e-learning theoretical framework." An e-learning theoretical framework, (1), 292-307.

- Billing, H. (2013). "Effect of inductive thinking model on achievement motivation of students in relation to their learning approach." *International Journal of Education and Psychological Research*, 2(4), 49-59.
- Burlbaw, L. M., et al. (2013). *The project method in historical context. STEM Project-Based Learning*, Brill: 7-14.
- Cavus, N. (2015). "Distance learning and learning management systems." *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 872-877.
- Ding, W., et al. (2022). "Antenna optimization based on master-apprentice broad learning system." *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*, 13(2), 461-470.
- Esplendori, G. F., et al. (2022). "Multisensory integration approach, cognitive domains, meaningful learning: reflections for undergraduate nursing education." *Revista da Escola de Enfermagem da USP* 56.
- Fathema, N., et al. (2015). "Expanding the Technology Acceptance Model (TAM) to examine faculty use of Learning Management Systems (LMSs) in higher education institutions." *Journal of Online Learning & Teaching*, 11, 1-10.
- Fitzpatrick, K. (2013). *Critical Pedagogy, Physical Education and Urban Schooling. Counterpoints: Studies in the Postmodern Theory of Education*, 432, ERIC.
- Gopalan, C., et al. (2018). "Embracing the flipped classroom: the planning and execution of a faculty workshop." *Advances in Physiology Education* 42(4): 648-654.
- Hofmann, W., Kotabe, H. (2012). "A general model of preventive and interventive self-control." *Social and Personality Psychology Compass*, 6(10), 707-722.
- Hogquist, K. A., et al. (2005). "Central tolerance: learning self-control in the thymus." *Nature Reviews Immunology*, 5(10), 772-782.
- Mandaniyati, R., Sophya, I. V. (2017). "The Application of Question and Answer Method to Improve the Ability of Students Achievement." *BRITANIA Journal of English Teaching*, 1, 12-20.
- Mohamadi, F., et al. (2011). "The effect of fernald multisensory and practice-repetition in the improvement of reading disabilities in school students." *Journal of Psychological Achievements*, 18(1), 169-190.
- Mohammed, G. S., et al. (2018). The effectiveness of microlearning to improve students' learning ability." *International Journal of Educational Research Review*, 3(3), 32-38.
- Nasrollahi-Mouziraji, A. and A. Nasrollahi-Mouziraji (2015). "Memorization Makes Progress." *Theory & Practice in Language Studies* 5.(۴)
- Pecore, J. L. (2015). "From Kilpatrick's project method to project-based learning." *International handbook of progressive education*, 155, 171.
- Prince, M. J. and R. M. Felder (2006). "Inductive teaching and learning methods: Definitions, comparisons, and research bases." *Journal of engineering education*, 95(2), 123-138.
- Tambak, S. and D. Sukenti (2019). "Strengthening linguistic and emotional intelligence of madrasah teachers in developing the question and answer methods ".*MIQOT: Jurnal Ilmu-ilmu Keislaman*, 43(1), 111-129.
- Vélez-Langs, O. and I. Caicedo-Castro (2019). *Recommender systems for an enhanced mobile e-learning. International Conference on Human-Computer Interaction*, Springer.

- Wilder, S. (2015). "Impact of problem-based learning on academic achievement in high school: a systematic review." Educational Review, 67(4), 414-435.